

Проф. д-р Гордана Лажетик¹
Проф. д-р Александра Груевска Дракулевски²

ВИКТИМОЛОГИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

1.01 Изворна научна статија
УДК 343.988(497.7)

Апстракт

Трудот дава општа слика за состојбата на виктимологијата во земјата, како и кратка анализа на податоци за жртвите добиени од официјалните статистички анализи, како и податоци од поединечни спроведени истражувања за жртвите.

Авторите се осврнуваат на податоците и резултатите од истражувањата за виктимизација на неколку владини и невладини клучни актери вклучени во заштитата на жртвите. Авторите презентираат податоци за одредени групи жртви.

Исто така, авторите даваат краток преглед на случаи на прекршување на правата на жртвите, како што се случаите на Специјалното јавно обвинителство (СЈО), судирите во Куманово во „Диво Насеље“ и насилството во македонскиот Парламент („Крвавиот четврток“).

Авторите на статијата заклучуваат дека виктимологијата е релативно занемарена област на криминологијата во земјата. Податоците се прилично ограничени, така што има потреба од спроведување истражувања за жртвите, унапредување на нивните права, поддршка и заштита, итн.

Клучни зборови: *виктимологија, виктимизација, жртви, заштита на жртви, виктимолошки истражувања.*

Вовед

Во Република Северна Македонија, виктимологијата, главно се изучува како дел од криминологијата, казненото право, казненото процесно право, малолетничкото казнено право, што претставува теоретско ограничување, бидејќи виктимологијата и истражувањата во виктимологијата имаат големо значење. Речиси е невозможно да се објасни етиологијата на криминалитетот и деликвенцијата без жртвата на кривичното дело. Криминолошкиот пристап кон виктимологијата го определува својот предмет во проучувањето на жртвата на кривичното дело од аспект на објаснување на нејзиниот придонес и влијанието врз феноменологијата и етиологијата на криминалитетот и деликвенцијата. Според потесното сфаќање на предметот на виктимологијата, предмет на виктимологијата е жртвата на криминалитетот и деликвенцијата. Од особена

¹ Редовен професор, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, Институт за казнено право, бул. „Гоце Делчев“ 9Б, 1000 Скопје, Република Северна Македонија. Тел: +389 71 310 900. Факс: +389 2 3 227 549.

Е-пошта: gordana2206@gmail.com. (<http://www.pf.ukim.edu.mk/lazhetikj-dr-gordana/>).

² Вонреден професор, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, Институт за казнено право, бул. „Гоце Делчев“ 9Б, 1000 Скопје, Република Северна Македонија. Тел: +389 70 378 555. Факс: +38923227549.

Е-пошта: aleksandra_gruevskadrakulevski@yahoo.com. (<http://www.pf.ukim.edu.mk/gruevska-drakulevski-dr-aleksandra/>)

важност е да се одредат причините што доведуваат до виктимизација со цел поставување концепт на превенција. Оценувањето на придонесот на жртвата во кривичното дело е важно за да се направи вистинскиот избор и висината на кривичната санкција за сторителот, но, од друга страна, за да се обезбеди повисок степен на заштита на жртвата од криминал и деликвенција. Исто така, студиите и истражувањата во виктимологијата имаат големо значење во организирањето и подготвувањето на граѓаните да се заштитат од ризикот да станат жртви на криминал и општеството да дејствува на планот на превенција.³

Во трудот, авторите даваат краток преглед на моменталната состојба на виктимологија во земјата. Исто така, авторите се осврнуваат на податоците и наодите од истражувањата за виктимизација на неколку владини и невладини клучни актери вклучени во заштитата на жртвите, како и на конкретни случаи на кршење на правата на жртвите.

Виктимологијата во земјата

На најстариот и, според оцените, најдобар универзитет во земјата, Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан Први“ во Скопје, Институт за казнено право, Катедра за криминологија и пенологија, прашањата за жртвите на криминалитет се изучуваат во рамките на криминологијата, казненото право, казненото процесно право, малолетничкото казнено право. Но, во минатото, пред измените на студиската програма на факултетот, виктимологијата беше изучувана во четврта година, осми семестар на факултетот. Главните теми што беа изучувани во рамките на предметот беа: поим, предмет и задачи на виктимологијата; историски развој на виктимологијата; концептот на жртва и видови жртви; ризик од виктимизација и фактори на виктимизација; заштита на одредени категории жртви; придонесот на жртвата кон одредени видови кривични дела; улогата на жртвата во извршувањето на кривични дела (насилнички криминалитет, сексуален криминалитет, сообраќајна деликвенција, имотен криминалитет); перспективи на виктимологијата. Авторите на овој труд направија напори да ја вратат виктимологијата како предмет во наставната програма на мастер-студиите по казнено право на факултетот од учебната година 2018/19.

На вториот по ранг универзитет, Универзитетот „Св. Климент Охридски“ во Битола, Факултет за безбедност, виктимологијата се изучува на студиската програма Криминалистика, трета година, петти семестар.⁴ Вреди да се спомне дека професорите од двата универзитети соработуваа во спроведувањето на истражувањето „Студентски ставови за полицијата во Република Северна Македонија“.⁵

³ Арнаудовски, Љ. (2013), „Криминологија“, Скопје: „2-ри Август С“, Штип.

⁴ Предметот Виктимологија го предава проф. д-р Оливер Бачановиќ. Оливер Бачановиќ е препознатлив во земјата за својата работа во областа на виктимологијата. За повеќе види: <http://www.fb.uklo.edu.mk/EN/CVEN/CV.Oliver.pdf>. Треба да ја спомнеме неговата работа заедно со неговите помлади колеги, „Виктимизација во пенални институции“, „Виктимизација на вработените во затворите и тешкотии во нивната работа“, „Виктимизација и злоупотреба на супстанции кај младите луѓе: Резултати од истражувањето ИСПД-3 (International Survey of Self-Announcement of Juvenile Delinquency)“, „Мигрантска и бегалска криза – виктимолошки аспекти“, сите презентирани на конференциите на Виктимолошкото друштво на Србија. (<http://www.vds.rs/index.html>) (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵ Buzarovska, Gordana, Bacanovic, Oliver, Kalajdziev, Gordan, Gruevska-Drakulevski, Aleksandra, Misoski, Boban, Gogov, Bogdanco, Ilic, Divna and Jovanova, Natasa (2014) “Students Views on the Police in the Republic of Macedonia”, Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security, Special Issue: Trust and Legitimacy in Policing and Criminal Justice, year 16, number 2014/4, ISSN 2232-2981 (online), ISSN 1580-0253 (print). (https://www.fvv.um.si/rV/arhiv/2014-4/03_Buzarovska_et_al.pdf). (Пристапено на: 21.2.2018).

Трудови за виктимологија може да се најдат во неколку списанија во земјата, како што се, Македонската ревија за кривично право и криминологија,⁶ *Iustinianus Primus Law Review*,⁷ итн.

Во земјата постојат неколку владини и невладини организации што се вклучени во заштитата на жртвите.

Вреди да се спомене анализата и статистиката на *Министерството за внатрешни работи* – „Збирна анализа за вкупниот криминал по области и сектори во периодот од 2010 до 2016 година во Република Северна Македонија“,⁸ „Преглед на жртви на семејно насилство за 2017 година според полот“,⁹ итн. Исто така, во поглед на виктимолошките аспекти на мигрантската и бегалската криза, одредени податоци може да се обезбедат од *Секторот за гранични работи и миграција*.¹⁰

Друг релевантен актер во однос на виктимологијата е *Националната комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција*.¹¹ Во март 2001 година беше донесена Одлука за формирање на Националната комисија. Во согласност со оваа Одлука, Владата донесе Одлука за избор на *Национален координатор* и членови на Националната комисија. Во 2003 година, со цел поефикасно да се спроведуваат активностите на Комисијата, беше формиран Секретаријат на Комисијата и Подгрупа за борба против трговијата со деца. Комисијата има објавено многу публикации и спроведено истражувања, меѓу другото, и „Студија за правото на компензација на жртви на трговија со луѓе“.¹²

Релевантни податоци за жртвите може да се добијат од *Институтот за социјални дејности*.¹³ Тие имаат објавено „Стандарди и процедури на центрите за социјални работи“¹⁴ и „Статистички податоци за семејно насилство“¹⁵ (за жртвите и за сторителите). Исто така, податоците за одредени видови жртви може да се добијат од *Центрите за социјална работа*.

Друго владино тело е *Министерството за труд и социјална политика*,¹⁶ во чии рамки постојат *Сектор за заштита на децата* и *Сектор за инспекциски надзор над примената на законските и други прописи од областа на социјалната заштита и детската заштита*. Исто така, во рамките на *Националниот механизам за упатување на жртви на трговија со луѓе*, усвоена е „Програма за помош и поддршка за реинтеграција на жртви на трговија со луѓе“ (февруари 2014 година),¹⁷ како и „Индикатори за идентификација на жртви на трговија со луѓе“ (2014),¹⁸ „Стандардни оперативни процедури за постапување со жртви на трговија со луѓе“

⁶ www.journal.maclcm.mk (Пристапено на: 21.2.2018).

⁷ <http://lawreview.pf.ukim.edu.mk/> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁸ <http://www.mvr.gov.mk/analiza/kriminal/31> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁹ http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/semeljno%20nasilstvo.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

¹⁰ <http://www.mvr.gov.mk/profilepage/sector-za-granichni-raboti-i-migracii> (Пристапено на: 21.2.2018).

¹¹ <http://nacionalnakomisija.gov.mk/en/> (Пристапено на: 21.2.2018).

¹² <http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8-%D0%B8-%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B0/>.

¹³ <http://zsd.gov.mk/> (Пристапено на: 21.2.2018).

¹⁴ <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/standardi%20%20FINAL.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

¹⁵

<http://zsd.gov.mk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%86%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%98%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8-2/> (Пристапено на: 21.2.2018).

¹⁶ <http://www.mtsp.gov.mk/pocetna.nspix> (Пристапено на: 21.2.2018).

¹⁷ http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Programa_reintegracija_lica.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

¹⁸ http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Indikator_i_trgovija.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

(2010),¹⁹ „Анализа: деца на улица и организирано пичачење“ (2007),²⁰ „Истражување на јавното мислење во Република Северна Македонија на тема „Трговија со луѓе“ (2008).²¹

Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија²² секоја година објавува „Статистички преглед: Население и социјални статистики, сторители на кривични дела“,²³ во кој се презентираат статистички податоци за пријавени, обвинети и осудени полнолетни лица и деца – сторители на кривични дела, како и компаративен преглед на податоци за период од изминатите десет години. Последниот статистички преглед е за 2017 година. Но, во овој преглед нема статистички податоци за жртви на криминал. Ова е големо ограничување во врска со спроведувањето релевантни истражувања од областа на виктимологијата. Во блиска иднина треба да се вложат напори да се собираат и да се објавуваат податоци за жртвите на криминал, бидејќи тоа е многу важно прашање.

Во однос на жртвите од криминал, од голема важност е „Соопштението: насилна смрт во Република Северна Македонија“ што се објавува секоја година.²⁴ Податоците се однесуваат на случаи на насилна смрт во Република Северна Македонија во однос на „несреќи“, „самоубиства“ и „убиства“, според пол и возраст.

Следно, Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија објавува „Статистички преглед: Социјална заштита на деца, млади и возрасни лица“ за секоја година (првиот е за 2008 година, а последниот за 2017 година), кој содржи податоци за правата од социјална заштита на малолетни и на полнолетни корисници во 2016 година; податоци за установите за сместување деца и млади без родители и родителска грижа; за установите за згрижување лица со пречки во менталниот и во телесниот развој; установите за згрижување и деца и млади со воспитно-социјални проблеми и нарушено поведење; за установите домови за возрасни лица; за трговски друштва за вработување инвалиди, како и податоци за меѓуопштинските центри за социјална работа. Во овој Преглед се дадени и податоци за детски податоци, како и податоци за родителски надоместоци за деца.²⁵

Друга релевантна институција што третира прашања од областа на виктимологијата е Народниот правобранител на Република Северна Македонија.²⁶ Во рамките на своите активности е и заштитата на правата на жртвите, а особено жртвите на семејно насилство, особено жените и децата; трговија со луѓе, а особено деца; мигранти и бегалци; жртви на дискриминација; заштита и поддршка на жртвите на тортура; заштита на деца жртви на физичко, психичко и сексуално вознемирување; итн. Народниот правобранител објавува „Годишни извештаи за степенот на обезбедување, почитување, унапредување и заштита на човековите права и слободи“, како и „Посебни извештаи“ во повеќе области на работење.²⁷

¹⁹ http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/operativni_eng.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

²⁰ http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Analiza_%20Deca_ulica.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

²¹ <http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/NMU%20anketamk%20f11.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

²² <http://www.stat.gov.mk> (Пристапено на: 21.2.2018).

²³ <http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=43> (Пристапено на: 21.2.2018).

²⁴ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstzenie.aspx?rbtxt=12> (Пристапено на: 21.2.2018).

²⁵ <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.17.11.pdf>. Државниот завод за статистика, со проширување на содржината на формуларите, прави напори да овозможи собирање на колку што е можно повеќе податоци, потребни за земјата и меѓународните институции, како и за поголема споредливост на податоците на меѓународно ниво. Очекуваме оваа публикација да ја исполни својата главна цел да им обезбеди на корисниците основни податоци за институциите за социјална заштита на деца, малолетници и возрасни и податоци за домови за ученици и студенти (Пристапено на: 21.2.2018).

²⁶ http://ombudsman.mk/EN/ombudsman_work/field_of_work.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

²⁷ http://ombudsman.mk/EN/ombudsman_work/special_reports.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

Во рамките на Народниот правобранител постои *Одделение за заштита на правата на децата* со цел поактивно и пошироко да се вклучи во заштитата на сите права на децата.²⁸

Да не забораваме да ја нагласиме улогата на *Националниот превентивен механизам (НПМ)*. Националниот превентивен механизам (НПМ) во согласност со обврските што произлегуваат од *Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување (ОПКАТ)* е национално тело што редовно го испитува третманот на лицата лишени од слобода во местата на притвор, со цел да се зајакне, доколку е потребно, нивната заштита од тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување; дава препораки до надлежните органи со цел да се подобрат третманот и условите на лицата лишени од слобода и да се спречи тортура и друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување, имајќи ги предвид релевантните норми на Обединетите нации; но и доставува предлози и забелешки во врска со постојните или нацрт-законите.²⁹

Од особена важност за заштитата на човековите права и слободи е мисијата на *Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Северна Македонија*. Хелсиншкиот комитет е невладина организација за промовирање и заштита на човековите права без политичка и верска ориентација.³⁰ Комитетот има имплементирано многу проекти,³¹ има објавено многубројни извештаи,³² има спроведено многу поединечни анализи³³ и има објавено многу публикации.³⁴

Друга невладина организација е *Мисијата на ИОМ во Скопје*, која беше формирана во 1999 година со цел да ѝ помогне на земјата во имплементацијата на Договорот за стабилизација и асоцијација, со посебен акцент на управувањето со миграцијата. Оттогаш, активностите на ИОМ Скопје се проширија на решавање различни прашања поврзани со миграцијата, вклучувајќи трговија со луѓе, техничка соработка и градење институционални капацитети во областа на миграцијата, програми за доброволно враќање и реинтеграција, програми за економска стабилизација и сл. Стратегијата на ИОМ го зема предвид процесот на членство во ЕУ и потребата за прогресивно усогласување со *acquis* за миграција на ЕУ, како еден од главните елементи на своите активности.³⁵ Мисијата на ИОМ во Скопје има објавено неколку публикации од областа на миграцијата и трговијата со луѓе.³⁶

²⁸ http://ombudsman.mk/EN/protection_of_children_rights/department_for_protection_of_children_rights.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

²⁹ http://ombudsman.mk/EN/national_preventive_mechanism/npm_in_rm.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

³⁰ <http://mhc.org.mk/pages/organization?locale=en>. Мисијата на Хелсиншкиот комитет на Македонија е да ги заштитува и да ги промовира човековите права и слободи загарантирани со Уставот на Република Северна Македонија и меѓународните инструменти за граѓански и политички, социјални, економски и културни права, како и Хелсиншкиот финален документ од 1975 година; градење демократски услови во кои тие може да се остварат врз основа на владеењето на правото. МХЦ ја следи состојбата со човековите права, обезбедува правна помош за граѓаните во случај на прекршување или ограничување на нивните права и слободи и соработува со други организации и јавни институции со цел промовирање, почитување и заштита на човековите права и слободи. Визија: МНС тргнува од ставот дека сите луѓе треба да имаат можност да уживаат во нивните основни права и слободи и да имаат можност да ги заштитат во случај на нивно прекршување или ограничување. Ова е основа за демократски развој и гаранција за мир на национално, регионално и на глобално ниво (Пристапено на: 21.2.2018).

³¹ <http://mhc.org.mk/pages/projects?locale=en#.WsojYPwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

³² <http://mhc.org.mk/pages/reports?locale=en#.WsoxIPwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

³³ <http://mhc.org.mk/pages/analysis?locale=en#.Woso44PwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

³⁴ <http://mhc.org.mk/pages/publications?locale=en#.WospGYPwbIU>. (Пристапено на: 21.2.2018).

³⁵ <http://iomskopje.org/home/> (Пристапено на: 21.2.2018).

³⁶ <http://iomskopje.org/publications/> (Пристапено на: 21.2.2018).

Активности за заштита и поддршка на жртвите редовно спроведува *Црвениот крст на РСМ*.³⁷

Здружението „Отворена порта“, за акција против насилството и трговијата со луѓе, работи од 2000 година, кога една група жени, загрижени од порастот на криминалитетот на трговија со луѓе во Македонија, одлучуваат да помогнат за да се спречи овој криминалитет така што ја основаат организацијата. Истата година „Отворена порта“ е регистрирана како независна, критички ориентирана, неполитичка, невладина и непрофитна организација, подготвена да ги промовира човековите права и да ги застапува потребите и интересите на лицата со висок ризик и жртвите на насилство или трговија со луѓе. „Отворена порта“ е целосно предводена од нејзината мисија, која е утврдена во Стратешката програма (2012-2015), како и според нејзиниот воспоставен пристап кон целната група и другите политики.³⁸ „Отворена порта“ е член на Ла Страда Интернационал. Меѓународната асоцијација *Ла Страда (La Strada International/ LSI)* е водечка европска мрежа на невладини организации, која работи на обезбедување свет без трговија со луѓе преку промовирање на почитувањето на човековите права. Од нивната работа, ќе ги истакнеме следните публикации: „Мониторинг и евалуација на политиките за борба против трговијата со луѓе: Прирачник за застапниците на жртвите“;³⁹ „Трговија со луѓе и медиумски прирачник за новинари“;⁴⁰ „Прирачник за превентивни лекции за трговијата со луѓе“;⁴¹ „Прирачник за работата на СОС линијата“;⁴² како и годишните извештаи.⁴³

Здружението за еманципација, солидарност и еднаквост на жените – ЕСЕ разви и помогнало женско и граѓанско водство за развојот и имплементацијата на човековите права и социјалната правда во нашето општество.⁴⁴ Движечка сила на ЕСЕ е нејзината посветеност на решавање на проблемите. ЕСЕ се особено посветени на работата во областа на унапредувањето на здравствените права и правата на жените. Затоа, тие се фокусирани на две цели – да ги задоволат итниите потреби на граѓаните, особено на ранливите групи и да влијаат врз создавањето одржливи и долгорочни промени. Тие прават многу повеќе од документирање, известување и осудување за направените неправди. Тие обезбедуваат правна и параправна помош, овозможувајќи им на граѓаните да ги исполнат своите права и да ги променат условите во кои живеат. Покрај тоа, тие се залагаат за промена на легислативата и политиките што влијаат врз спроведувањето на здравствените права и правото на жените. Тие се залагаат на национално, но и на меѓународно ниво. Тие подготвуваат и поднесуваат „извештаи во сенка“ и други видови документи до надлежните меѓународни тела за степенот на имплементација на меѓународните документи за човековите права.

Од најновите публикации објавени од ЕСЕ, вреди да се истакнат следниве: „*Findings Regarding the Court Monitoring Conducted in Terms of Cases of Violence against Women (Наоди во врска со судскиот надзор што се спроведува во однос на случаите*

³⁷ <http://ckrm.org.mk/en/home/> (Пристапено на: 21.2.2018).

³⁸ http://www.lastrada.org.mk/index.php/welcome_en/index (Пристапено на: 21.2.2018).

³⁹ <http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/monitoring%20handbook%20SRB-ENG.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴⁰ <http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Guidebook%20THB%20and%20the%20media%20ENG.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴¹ <http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Priracnik%20za%20kontrola%20201107.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴²

<http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Manuel%20on%20the%20work%20of%20the%20sos%20line%20eng.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴³ http://www.lastrada.org.mk/index.php/welcome_en/godisnici (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴⁴ <http://www.esem.org.mk/en/index.php/aboutus.html> (Пристапено на: 21.2.2018).

на насилство врз жените“⁴⁵ „Analysis of the legal framework and institutional response to violence against women (Анализа на правната рамка и институционалниот одговор на насилството врз жените“⁴⁶ „Did the UN Joint Program and UN Trust Fund contribute to implementation of the National Strategy for Protection Against Domestic Violence 2008-2011? (Дали ООН Заедничката програма и Фондом на ООН придонесуваат за имплементација на Националната стратегија за заштита од семејно насилство 2008-2011?)“⁴⁷ „Overview of Court Cases related to Violations of Labor Rights, with a Focus on Cases of Discrimination and Harassment in the Workplace (Преглед на судските предмети поврзани со прекршување на работничките права, со фокус на случаи на дискриминација и малтретирање на работното место“⁴⁸ „Преглед на набљудувани судски постапки за насилство врз жени“⁴⁹ „Преглед на правната заштита на жртвите од вознемирување на работното место“⁵⁰ „Водич за заштита на жртви на трговија со луѓе“⁵¹ „Водич за заштита на сексуалните работници од насилство“⁵² „Водич за жртви на семејно насилство“⁵³ Голем број други публикации може да се најдат на нивната веб-страница.⁵⁴

Националната мрежа против насилство врз жени и семејно насилство „Глас против насилство“ е формирана на 7 декември 2010 година од страна на 20 граѓански организации што се занимаваат со прашањето на насилство врз жените и семејното насилство, кои работат на полето на превенција и заштита од насилство против жените.⁵⁵ Тие имаат подготвено „Извештај од мониторингот на спроведувањето на Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство“.⁵⁶ Мрежата има многу членки за поддршка на жени жртви на насилство.⁵⁷

⁴⁵ <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Findings%20Court%20Monitoring%20DV.pdf>

(Пристапено на: 21.2.2018).

⁴⁶ <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Analysis%20of%20the%20legal%20framework.pdf>

(Пристапено на: 21.2.2018).

⁴⁷

<http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/National%20Strategy%20for%20Protection%20Against%20DV%2008-2011.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴⁸ <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Overview%20of%20court%20cases.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁴⁹ <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2016/ESE%20monitoring%20Fact%20Sheet.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵⁰ <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2016/Pregled%20na%20pravната%20zastita%20-%20voznemiruvanje.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵¹

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/ESE%20Vodic%20za%20trgo%20so%20lugje%20A6%20052017.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵² <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/ESE%20Vodic%20za%20sex%20rab%20A6%20052017.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵³ <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/ESE%20Vodic%20za%20sem%20nas%20A6%20052017.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵⁴ <http://www.esem.org.mk/index.php/biblioteka.html> (Пристапено на: 21.2.2018)

⁵⁵ <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/en/about-us/> (Пристапено на: 21.2.2018)

⁵⁶ http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2016/12/Monitoring-na-zakon-za-SN_final.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵⁷ Здружение на еднородителски семејства Една може! – Скопје. Здружение за еднакви можности „Семпер“ – Битола. Асоцијација за унапредување на статусот на жената во Македонија „Женска акција“ – Радовиш. Здружение за локален рурален развој – Камењане. Здружение на социјални работници на Град Скопје. Младински центар за еднакви можности. Здружение на жени Албанки – Кичево. Здружение на граѓани „СУМНАЛ“. Невладино здружение „Продолжен живот“ – Струмица. Организација на жени на град Скопје – ОЖС. Организација на жени на општина Свети Николе. Организација на жени „Кумановка“ – Куманово. Кризен центар „Надеж“. Асоцијација за здравствена едукација и истражување – ХЕРА. Хелсиншки комитет за човекови права на Р. Македонија. Здружение на граѓани „Флоренс Најтингел“ – Куманово. Здружение на граѓани „Сирма“ – Куманово. Организација на жени Турчинки во

Првата детска амбасада во светот „Меѓаши“ – Република Македонија⁵⁸ е основана на 29 април 1992 година во Скопје. „Меѓаши“ е светска асоцијација и прва регистрирана меѓународна, непрофитна, непартиска и невладина организација во Република Северна Македонија за заштита на правата на детето. Преку широкото застапување и кампањата, Првата детска амбасада во светот „Меѓаши“ помага да се сруши молкот за детските страдања, особено за физичката, сексуалната и економската злоупотреба на децата, откривајќи во јавноста повеќе случаи на злоупотреби и директно ангажирајќи се за воспоставување поефикасни механизми за заштита на децата. Првата детска амбасада во светот „Меѓаши“ се залага за почитување на личноста на децата преку заштита на нивните права и преку збогатување на нивниот живот со активности што им го прават детството безбедно и плодно. Од нивните публикации ги истакнуваме: „Алтернативен извештај за состојбата со правата на детето во Република Македонија – од детска перспектива“;⁵⁹ „Алтернативен извештај на невладините организации за состојбата со правата на децата во Република Македонија“;⁶⁰ „Извештај за остварување на правата на децата во Република Македонија“.⁶¹

Друга организација што се занимава со заштита на правата на децата е УНИЦЕФ.⁶² УНИЦЕФ е водечка хуманитарна и развојна агенција, која работи глобално на правата на секое дете. Правата на децата започнуваат со безбедно засолниште, исхрана, заштита од катастрофи и конфликти, пренатална грижа, чиста вода и санитација, здравствена заштита и образование. УНИЦЕФ е присутна во земјата од 1993 година. Во соработка со државните институции, граѓанското општество, граѓаните и водечките домашни и меѓународни експерти, УНИЦЕФ работи на подобрување на животот на сите деца. Од нивните публикации, ги издвојуваме „Компаративен преглед на законодавството во Република Северна Македонија“ и „Конвенцијата за правата на детето“, подготвени од истакнати професори во земјата.⁶³ Многу други публикации може да се најдат на нивната веб-страница.⁶⁴

Исто така, забележлива е работата на УНДП во земјата.⁶⁵

Друга организација посветена на заштитата на правата на жртвите во Република Северна Македонија е Мисијата на ОБСЕ во Скопје.⁶⁶ Клучниот приоритет на Мисијата е следење и поддршка на спроведувањето на Охридскиот рамковен договор, со кој се стави крај на вооружениот конфликт во 2001 година во земјата. Договорот има цел да го гарантира учеството на сите етнички заедници во политичкиот, социјалниот и културниот живот. Тој се фокусира на децентрализацијата, недискриминацијата, јазичните и образовните права, како и правичната застапеност на сите граѓани. Мандатот на Мисијата дополнително ги покрива полициските и законодавните реформи, владеењето на правото и различните области на добро

Македонија – ДЕРЈА. Женска граѓанска иницијатива – АНТИКО. Женска граѓанска иницијатива „Клеа“ – Битола (Пристапено на: 24.6.2018).

⁵⁸ <http://www.childrensembassy.org.mk/home.nspx> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁵⁹ <http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/Children%27s%20report%20200mm.pdf>

(Пристапено на: 21.2.2018).

⁶⁰ <http://www.childrensembassy.org.mk/WBStorage/Files/Alternative%20reports%20-B5%20format.pdf>

(Пристапено на: 21.2.2018).

⁶¹ http://www.childrensembassy.org.mk/content/pdf/Monitoring%20report%20-%20Megjasi_ENG.pdf

(Пристапено на: 21.2.2018).

⁶² <https://www.unicef.org/tfymacedonia/> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁶³ [https://www.unicef.org/tfymacedonia/English_Full_Report_13_WEB\(1\).pdf](https://www.unicef.org/tfymacedonia/English_Full_Report_13_WEB(1).pdf) (Пристапено на: 21.2.2018).

⁶⁴ <https://www.unicef.org/tfymacedonia/resources.html> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁶⁵ http://www.mk.undp.org/content/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/en/home.html (Пристапено на: 21.2.2018).

⁶⁶ <http://www.osce.org/mission-to-skopje> (Пристапено на: 21.2.2018).

влеење. Мисијата на ОБСЕ во Скопје работи на следново: контрола на оружје, гранично управување, борба против трговија со луѓе, превенција и разрешување конфликти, борба против тероризам, образование, избори, родова еднаквост, добро владеење, човекови права, миграција, прашања за националните малцинства, владеење на правото, толеранција и недискриминација, млади. Може да заклучиме дека организацијата целосно ја остварува својата мисија во Република Северна Македонија.

Министерството за правда на САД, *Executive Office for Immigration Review*, Македонија, ги има објавено следниве извештаи: „Извештаи за правата на човекот“ (1996, 2008-2016); „Извештаи за тероризам“ (2015), „Меѓународен извештај за верска слобода“ (2005-2016), „Извештај за трговијата со луѓе“ (2007, 2016), „Наоди за најсериозните форми на детски труд“ (2010-2016), „Поранешна Југословенска Република Северна Македонија – човекови права од 1990 година“ (февруари 1995), „Оценка на државата“ – април 2003 година, октомври 2002 година.⁶⁷

Оценка на земјата во областа на заштитата на правата на жртвите подготвуваат *Amnesty International*,⁶⁸ *Human Rights Watch*,⁶⁹ и *Freedom House*.⁷⁰

Краток преглед на случаи на повреда на правата на жртвите

Случаи на Специјалното јавно обвинителство (СЈО) – Поради незаконско следење комуникации, наводно, над 20 000 македонски граѓани се жртви на повреда на нивната приватност.⁷¹ Одделот за контраразузнавање на Министерството за внатрешни работи без законско овластување, наводно, ги следел комуникациите на повеќе од 20 000 лица во текот на повеќегодишниот период.⁷² Таков огромен прислушувачки скандал со толку многу жртви е непознат на европско тло досега. Поради откривањето на ваквата злоупотреба на власта, во 2015 и 2016 година имаше масовни антивладини протести. Повеќе од една деценија, Македонија беше под власт на авторитарен и недемократски политички режим, со заробени државни институции, селективна правда, негираше заштита на човековите права, недоверба на јавноста во институциите, политичко мешање во јавната администрација и медиумите, како и корупција на високо ниво.⁷³ Во земјата имаше широко распространета перцепција дека во последниве години одлуките беа политизирани, дека партиите ја презедоа сопственоста на државата, дека имателите на функции имаа конфликт на интереси и го помешаа нивниот официјален мандат со нивната партиска/лична агенда.⁷⁴ Властите не успеаја да ја покажат неопходната политичка волја за ефикасно решавање на основните прашања идентификувани во „Приоритетите за итна реформа“. Пречките со кои се

⁶⁷ <https://www.justice.gov/eoir/country/macedonia-topical> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁶⁸ https://www.justice.gov/sites/default/files/pages/attachments/2016/02/25/amnesty-international_2015_full-report.pdf#macedonia (Пристапено на: 21.2.2018).

⁶⁹ https://www.justice.gov/sites/default/files/pages/attachments/2016/02/01/hrw_2005_macedonia.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

⁷⁰ <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/macedonia> (Пристапено на: 21.2.2018).

⁷¹ <https://www.thefreelibrary.com/Zaev+accuses+government+of+wiretapping+over+20%2C000+citizens+for+years.-a0401907289>; <https://www.nytimes.com/2015/06/22/world/europe/macedonia-government-is-blamed-for-wiretapping-scandal.html> (Пристапено на 15.2.2018).

⁷² US Macedonia 2016 Human Rights Report, <https://www.state.gov/documents/organization/265658.pdf> (Пристапено на 15.2.2018).

⁷³ US Macedonia 2016 Human Rights Report, <https://www.state.gov/documents/organization/265658.pdf> (Пристапено на 15.2.2018).

⁷⁴ The Former Yugoslav Republic of Macedonia: Assessment and recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues 2017, Brussels, 14 September 2017 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf (Пристапено на 15.2.2018).

соочи новоформираното СЈО покажаа потреба за ефикасно решавање на непостоењето независност на судството и за спречување на селективната правда.⁷⁵ Имајќи го предвид сето погоре споменато, предвремените парламентарни избори на 11 декември се сметаа за клучен тест за функционирањето на демократските институции. Оттогаш, има нова владина моќ во Македонија. Со политички договор на сите релевантни политички партии, од септември 2015 година постои Специјално јавно обвинителство (СЈО) утврдено со закон.⁷⁶ СЈО е надлежен за гонење кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите.⁷⁷ Многу членови на претходната владејачка партија се под истрага (осомничени) или веќе се обвинети од страна на СЈО.⁷⁸ Меѓу нив се поранешниот премиер, неколку поранешни министри, високи функционери од Министерството за внатрешни работи, како и поранешен директор на Одделението за безбедност и разузнавање при МВР. Постои и истрага за незаконско финансирање на политичката партија на поранешниот премиер.

Вооружена престрелка во Куманово („Диво Насеље“) – 22 жртви, од кои осуммина полицајци и 14 милитанти, во вооружена борба на 9 мај 2015 година во Куманово.⁷⁹ Основното јавно обвинителство за гонење организиран криминал и корупција обвини 30 лица за терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста, неовластено изработување, држење, посредување и тргување со оружје или распрскувачки материи. Основниот суд Скопје 1 во Скопје на 2 ноември 2018 година осуди 33 лица за планирање терористички напади како припадници на милитантната група етнички Албанци.⁸⁰ Од страна на првостепениот суд беа изречени строги казни.⁸¹ Од самиот почеток, целиот случај беше проследен со контроверзии во врска со вклученоста на високи претставници на МВР, а вистинските мотиви за таква вооружена битка сè уште остануваат непознати. Имено, судирите во Куманово се случија во период на длабока и сериозна политичка криза во Македонија и во период кога од 5 мај 2015 година започнаа најголемите антивладини протести. Имаше обвинувања за злоупотреба на власта од страна на високи владини претставници, а три дена по судирите министерот за внатрешни работи и директорот на Одделението за безбедност и разузнавање при МВР поднесоа оставка. Тоа беше големо изненадување, имајќи го предвид политичкиот режим што беше на власт во тоа време во Македонија. И, покрај многубројните тензии и незадоволството на граѓаните, избегнати се големи граѓански немири, иако ова можеби беше мотив на претходниот политички режим во Македонија за пренасочување на вниманието на граѓаните од скандалот со масовното прислушкување. Имаше протести пред судот за време на целото судење на граѓаните

⁷⁵ The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2016 Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf (Пристапено на 15.2.2018).

⁷⁶ Закон за јавното обвинителство за гонење кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на неовластеното следење на комуникациите, Службен весник на Република Северна Македонија, бр. 159/2015.

⁷⁷ <http://en.jonsk.mk/> (Пристапено на 15.2.2018).

⁷⁸ <http://en.jonsk.mk/> (Пристапено на 15.2.2018).

⁷⁹ <http://www.balkaninsight.com/en/article/heavy-shootout-disturbs-macedonian-town>; <http://www.bbc.com/news/world-europe-32695909>; <http://www.abc.net.au/news/2015-05-12/macedonia-charges-30-with-terrorism-after-kumanovo-shooting/6461990> (Пристапено на 15.2.2018).

⁸⁰ <https://www.voanews.com/a/macedonian-court-convicts-thirty-three-people-planning-terroristattacks/4097557.html>. (Пристапено на 15.2.2018).

⁸¹ Седуммина обвинети за терористички напад беа осудени на доживотен затвор, додека, пак, 13 обвинети беа осудени на 40 години затвор. Петмина обвинети беа осудени на 20 години затвор, двајца обвинети добија помалку, а двајца обвинети добија затвор од 14, 13 и 12 години, <http://svedok.org.mk/mk/record.php?id=1020> (Пристапено на 15.2.2018).

од албанска етничка припадност со наводи дека овој случај е уште еден политички случај во Македонија. Исто така, имаше протести по изрекувањето на пресудата.

Насилен напад во македонскиот Парламент („Крвав четврток“) – на 27 април 2017 година (четврток) речиси 200 македонски националисти од движењето наречено „За заедничка Македонија“ влегоа во македонскиот Парламент.⁸² Тие протестираа против изборот на Талат Џафери, член на етничкото албанско малцинство, како нов претседател на Парламентот. Протестантите беа маскирани и фрлаа столови и предмети кон новинарите и пратениците. Имаше повеќе од 70 повредени во судирите во и надвор од Парламентот.⁸³ За време на нападот, лидерот на СДСМ, Зоран Заев, Радмила Шеќеринска од СДСМ, како и шефот на ДПА – Движење за реформи, Зијадин Села, беа повредени и добија лекарски третман.⁸⁴ Македонската полиција испука гранати за да ги растера демонстрантите надвор од Парламентот и го расчисти патот за евакуација на пратениците што сè уште беа во зградата.⁸⁵ До Јавното обвинителство, полицијата поднесе кривична пријава против 15 демонстранти осомничени за вмешаност во насилниот напад во Собранието.⁸⁶ Вкупниот број осомничени демонстранти е 23. Шестемина пратеници се осомничени за делото „Терористичко загрозување на уставниот поредок и безбедноста“, казниво со казна затвор од најмалку 10 години до 20 години затвор. Судот одреди притвор на шестемина пратеници, поранешниот директор на Бирото за јавна безбедност во Министерството за внатрешни работи и неколкумина други активисти од движењето „За заедничка Македонија“. На неколкумина демонстранти судот им одреди куќен притвор. Притворот беше продолжен неколку месеци. Сепак, сè уште нема обвинение за овој настан.

Податоци и резултати од виктимолошки истражувања

Во Република Северна Македонија досега не се спроведени сеопфатни национални виктимолошки истражувања, освен истражувањата споменати погоре. Сите спроведени истражувања се парцијални, кои се занимаваат со специфични групи на жртви, како, жртви на семејно насилство, жртви на трговија со луѓе и мигранти, деца жртви на физичко, психичко и сексуално вознемирување, жртви на сообраќајни незгоди итн. Исто така, нема ниту една официјална криминална статистика што се фокусира на бројот и социо-демографските карактеристики на жртвите и ситуационите карактеристики на виктимизација, но некои од анализите на специфични типови жртви даваат такви податоци. Исто така, официјалните податоци не даваат податоци за „темната бројка“ на жртвите.

Следно, постои разлика меѓу статистиката на клучните фактори, како што се Министерството за внатрешни работи, Министерството за труд и социјална политика, Државниот завод за статистика на Македонија, невладините организации, итн. Еден од можните аргументи е дека Државниот завод за статистика евидентира сторители на кривични дела, а не кривични дела. Имено, статистичките податоци се однесуваат на пријавени, обвинети и осудени полнолетни и деца сторители на кривични дела.

⁸² <http://libel.iflry.com/2017/05/bloody-thursday-in-the-macedonian-parliament/> (Пристапено на 15.2.2018).

⁸³ <http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/27/protesters-storm-macedonia-parliament-social-democratic-leader/> (Пристапено на 15.2.2018).

⁸⁴ <http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-calms-down-after-parliament-violence-04-27-2017> (Пристапено на 15.2.2018).

⁸⁵ <https://www.reuters.com/article/us-macedonia-politics/macedonian-police-fire-stun-grenades-after-protesters-storm-parliament-idUSKBN17T2RZ>; <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/27/macedonia-protesters-storm-parliament-and-attack-mps> (Пристапено на 15.2.2018).

⁸⁶ <https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-04-30/15-charged-in-attack-on-macedonian-parliament-that-hurt-100> (Пристапено на 15.2.2018).

Според официјалните статистички податоци во Република Северна Македонија, ако се споредуваат податоците за пријавените, обвинетите и осудените сторители на кривични дела, постои разлика меѓу бројот на поднесени кривични пријави против сторители на кривични дела (најблизок до реалниот (не)откриен криминалитет), потоа поднесени обвиненија (податоци што ја отсликуваат политиката на Јавниот обвинител и квалитетот на поднесени кривични пријави) и пресудениот криминалитет, односно според осудени сторители на кривични дела. Ова е феномен што статистиката на криминалитетот го нарекува „губење на криминалитетот“ и графички може да се претстави како „свадебна торта“. Имено, лицето што е пријавено како сторител на кривично дело не е обвинето или, ако е обвинето, не е осудено.⁸⁷

За жал, официјалните статистики не обработуваат податоци за жртвите на криминалитетот, податоци што би биле од голема важност. Имено, со развојот на криминологијата, особено етиологијата на криминалитетот, речиси е невозможно да се објасни етиологијата на криминалитетот без жртвата на кривичното дело како предмет на интерес и нејзиниот придонес кон кривичното дело.

Понатаму во текстот, авторите во неколку поглавја презентираат податоци за жртви на одредени облици на криминалитет.⁸⁸

Главното ограничување на овие податоци е дека тие не ја следат истата методологија за собирање и анализа на податоци, па затоа резултатите се различни.

Во блиска иднина, земјата треба да усвои единствена методологија за систематски анализи на жртвите на криминал, воопшто, и посебно за специфични жртви на одредени облици на криминал. Предлагаме официјалниот орган за собирање и анализа на податоците да биде Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија.

Во текстот што следува, авторите презентираат податоци за одредени групи жртви.

Жртви на сообраќајни незгоди

Министерството за внатрешни работи на РСМ обезбедува статистика за загинати и повредени во сообраќајни незгоди. Во однос на територијалната распределба, најголем дел од сообраќајните незгоди со потешки последици за периодот 2010-2016 година се случиле на територијата на СВР Скопје, што може да се објасни со фактот дека Скопје е главен град на Македонија, при што речиси половина од населението на целата земја живее таму. Оттука, градот е преполн и затоа густината на криминалот е доминантна за речиси сите видови криминал. За повеќе податоци, видете ја табелата подолу.

Табела 1. Сообраќајни незгоди со потешки последици според СВР, 2010-2016 г.

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	Со загинати лица	Со повредени лица	Со загинати лица	Со повредени лица	Со загинати лица	Со повредени лица	Со загинати лица	Со повредени лица	Со загинати лица	Со повредени лица	Со загинати лица	Со повредени лица	Со загинати лица	Со повредени лица
СВР Скопје	37	1 899	47	2 035	31	1 725	34	1 718	32	1 646	43	1 633	30	1 650

⁸⁷ За повеќе види: Груевска Дракулевски, А. (2016), „Затвор и рецидивизам“, Центар за регионални истражувања и соработка „Студиорум“, Скопје.

⁸⁸ За повеќе види: Lažetić, Gordana Gruevska Drakulevski, Aleksandra (2018), “Victimology and Victims Protection in the Republic of Macedonia” (in print).

СВР Битола	15	365	17	396	19	407	36	378	21	362	24	313	22	348
СВР Велес	12	232	17	281	12	285	17	312	10	260	9	259	17	269
СВР Куманово	12	363	12	349	11	319	13	322	11	275	14	309	6	297
СВР Охрид	15	293	13	301	13	317	22	330	15	249	16	256	21	266
СВР Струмица	15	248	12	290	13	254	13	250	7	224	11	237	18	242
СВР Тетово	12	355	14	358	13	366	17	417	9	429	11	400	21	431
СВР Штип	16	334	16	304	12	311	18	333	10	292	7	312	15	249

Извор: Министерство за внатрешни работи⁸⁹

Според податоците прикажани во *Статистиката: сообраќајни несреќи со потешки последици и жртви според градови во 2017 година*,⁹⁰ во сообраќајни несреќи загинале 155 лица. Повеќето од жртвите биле на возраст од 41-64 години (52), 25-40 години (34) и 65 и повеќе години (33). Четиринаесет од жртвите биле на возраст од 15-19 години, а четири од жртвите биле на возраст од 0-14 години. Најголем дел од жртвите биле патници во моторни возила и патници во други транспортни средства, како и пешаци. Податоците се прикажани во табелата подолу.

Табела 2. Загинати во сообраќајни несреќи според возраст, 2017 година

	Вкупно	0-14	15-19	20-24	25-40	41-64	65 +
Вкупно	155	4	14	18	34	52	33
Патници во моторни возила	77	-	9	7	23	29	9
Патници	44	3	4	9	8	13	7
Пешаци	34	1	1	2	3	10	17

Извор: Министерство за внатрешни работи⁹¹

Во однос на повредени лица во сообраќајни незгоди според возраста, вкупно биле повредени 6 224 лица. Најголем број биле на возраст од 25-40 години (1 992), 41-64 (1 717), 20-24 (841), 0-14 (653), 15-19 (592) и 65 и повеќе (429). Повеќето од повредените жртви биле патници во моторни возила и патници во други транспортни средства. Податоците се сумирани во табелата подолу.

Табела 3. Повредени лица во сообраќајни несреќи според возраст, 2017 година

	Вкупно	0-14	15-19	20-24	25-40	41-64	65 +
Вкупно	6 224	653	592	841	1 992	1 717	429

⁸⁹ https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=1268663980 (Пристапено на: 25.2.2018).

https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=472441971 (Пристапено на: 25.2.2018).

⁹⁰ <http://www.mvr.gov.mk/analiza/soobrakaj/57> (Пристапено на: 25.2.2018).

⁹¹ http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/soobrakaj%20final.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).
https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=472441971 (Пристапено на: 25.2.2018).

Патници во моторни возила	2 861	52	199	403	1 150	910	147
Патници	2 443	377	302	384	691	561	128
Пешаци	914	223	90	54	148	245	154
Терачи на стока	6	1	1	0	3	1	0

Извор: Министерство за внатрешни работи ⁹²

Да заклучиме, инциденцата на жртви на сообраќајни незгоди е релативно висока, па оттука, властите во земјата треба да преземат мерки за превенирање, а со тоа и намалување на бројот на сообраќајни несреќи со потешки последици.

Деца на улица – жртви

„Честопати сме сведоци на деца што питачат сами или заедно со своите родители. Гледаме деца што одејќи од маса до маса во угостителските објекти, стоејќи на раскрсниците или седејќи на плочниците со испружена рака, молат за милостина. Поминуваме покрај децата што свират на музички инструмент на улица или на јавните фреквентни места, семејства и деца што бараат финансиска помош покажувајќи разни документи за наводна или вистинска тешка здравствена/социјална состојба во која се наоѓаат. Исто така, среќаваме деца во предучилишна или училишна возраст, во облека несоодветна на временската состојба што питачат, деца застанати пред семафорот што питачат или ги бришат стаклата од автомобилите, без оглед на временската состојба. Гледаме, поминуваме, коментираме, но, сликата не се менува. Таа е реална и присутна во речиси сите градови во Република Македонија.“⁹³

Народниот правобранител преку специјалниот оддел за заштита на правата на детето ја следи состојбата со обезбедувањето, почитувањето и заштитата на уставните и законските права на децата и во тој контекст ја следи состојбата со децата на улица. Охрабрен од оваа секојдневна слика, како и од претставките на родителите чии деца беа одземени од Центарот за социјална работа, бидејќи беа фатени како питачат, Народниот правобранител, во согласност со Годишната програма за работа за 2014 година, спроведе истражување за состојбата со децата на улица во Република Северна Македонија. Народниот правобранител спроведе анкета во текот на втората половина на 2014 година преку прашалник што беше доставен до сите јавни институции, меѓуопштински центри за социјална работа низ градовите во Република Северна Македонија. Прашалникот беше пополнет од 29 меѓуопштински центри за социјална работа, со исклучок на ЈУ Меѓуопштински центар за социјална работа во Тетово.

Деца на улица се деца што поминуваат најголем дел од своето време на улица. Во литературата се прави разлика помеѓу децата на улица и децата од улица. Деца на улица се деца што го поминуваат поголемиот дел од своето време на улица, но се враќаат дома обично ноќе за да ја поминат ноќта. Деца од улица се оние деца што постојано живеат на улица и таму ја поминуваат ноќта.

Според најновите истражувања на Народниот правобранител, 236 деца на улица биле регистрирани во 17 центри за социјална работа низ целата земја. Споредено со ситуацијата во 2011 година има намалување на нивниот број, но децата на улица се регистрирани во шест нови градови. Најмалите деца на улица имаат само неколку месеци, а најголемите 18 години. Од вкупно 236 деца, 114 се машки, а 122 се женски.

⁹² http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/soobrakaj%20final.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

⁹³ Република Северна Македонија, Народен правобранител, информации за состојбата со децата на улица во Република Северна Македонија Скопје, февруари 2015
<http://ombudsman.mk/upload/documents/2015/Predmetno%20rabotenje-Informacii/Informacija-Deca%20na%20ulica.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

Повеќето од нив, 228 се Роми, пет Турци, двајца Македонци и еден Египќанец. Најголем дел од децата на улица, 113, се во Скопје, по што следуваат Битола, Куманово, Велес, Гостивар и Кичево. Помалку од 10 деца на улица се во Ресен, Гевгелија, Винаца, Струмица, Кавадарци, Штип, Неготино и Прилеп. Децата на улица најчесто се од семејства што припаѓаат на ранлива и необразована група граѓани, кои се корисници на права од социјална заштита. Како што е наведено, забележани се деца на улица што „дуваат“ лепило и со тоа нивното здравје им е во опасност. Значителен број деца на улица не се опфатени со образовниот процес поради недостиг на соодветна документација, не се евидентирани во регистарот на раѓања или се веќе возрасни за запишување во училиште. Меѓуопштинските центри за социјална работа во 2013 година доставиле 56 предупредувања до родителите за несоодветно воспитување и одгледување, а од јануари до август минатата година – 118. Во 2013 година биле изречени 12 решенија за постојан надзор, а во 2014 година, 22. Било предложено одземање родителско право што е доставено до надлежен суд, а постапката ја спровеле само два меѓуопштински центри, за два случаи во Скопје и еден во Куманово.⁹⁴

Според Законот за социјална заштита,⁹⁵ овие деца треба да бидат згрижени во дневните центри. Дневниот центар за деца на улица – деца од улица им обезбедува на овие деца и на членовите на семејството лична хигиена, исхрана, образовни услуги, советување, културни, забавни и рекреативни активности. Во дневниот центар за деца на улица – деца од улица може да се организира грижа за преземање мерки за нивна заштита најмногу до 24 часа. Во однос на работата на овие центри, се осврнуваме на Извештаите на Министерството за труд и социјална политика за работата на дневните центри за деца на улица.⁹⁶

Како заклучок, во врска со овие типови жртви ги презентираме препораките на Народниот правобранител: „постојано следење на појавувањето на деца на улица, подобрување на начинот на водење евиденција и ажурирање на податоците од центрите за социјална работа; континуирани состаноци и работа со семејства на деца на улица; центрите за социјална работа да преземат превентивни мерки за да ги спречат децата од ризични семејства да станат деца на улица; преземање мерки за

⁹⁴ Заклучните забелешки се следни: „1. Појавата деца на улица во Република Северна Македонија е сè уште присутна. Евиденција на овие деца се врши од страна на Меѓуопштинските центри за социјална работа, а стручните тимови што работат со децата на улица имаат потреба од континуирани обуки за зајакнување на нивните капацитети и стручни вештини. 2. Во 17 Центри за социјална работа низ Републиката, евидентирани се деца на улица од сите возрасни групи, при што најзастапени се деца од ромска етничка заедница, а дел од нив немаат изводи од матичната книга на родените. 3. Децата на улица најчесто живеат со двајцата или само со еден родител. Родителите на овие деца се со многу низок степен на образование, 20 поголем број се неписмени, а егзистенцијата на семејството зависи од примањата што во најголем дел се од социјална парична помош, родителски додаток за дете или посебен додаток. 4. Не се сите деца опфатени во образовниот процес. Дел од децата на улица се надвор од училишните клупи поради проблемот со неевидентирање во матичната книга на родените или, пак, поради тоа што ја надминале возраста за упис во прво одделение. Голем број од децата што се запишани во образовниот процес не го посетуваат редовно училиштето, а немаат ниту врсничка ниту менторска поддршка за успешна ресоцијализација. 5. Дневен центар за деца на улица нема во сите градови каде што се евидентирани деца на улица, а и таму каде што има таков центар, капацитетот не задоволува.“ Република Северна Македонија, Народен правобранител, информации за состојбата на децата на улиците во Република Северна Македонија Скопје, февруари 2015 <http://ombudsman.mk/upload/documents/2015/Predmetno%20rabotenje-Infomacii/Infomacija-Deца%20на%20улица.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

⁹⁵ Закон за социјална заштита („Службен весник на Република Северна Македонија“ бр. 79/2009 од 24.06.2009, 36/2011, 51/2011).

⁹⁶ http://www.mtsp.gov.mk/voninstitucionalna-zashtita-56c8ab2d-ed7f-4dec-82b1-7b61a3ab4b9f-ns_article-dnevni-centri.nspх (Пристапено на: 25.2.2018).

остварување на сите права на оваа категорија деца на улица; поголемо ангажирање на единиците на локалната самоуправа со цел да се грижат за социјалните проблеми на населението“.⁹⁷

Жртви на имотен криминалитет

Во официјалната статистика нема податоци за жртви на имотен криминалитет, но може да извлечеме некои заклучоци од статистиката за извршениот имотен криминалитет. Како што може да се види од табелата подолу, повеќето од граѓаните се жртви на провални кражби и кражби. На пример, во 2016 година имало 227,4 кражби на 100 000 жители и 523,6 разбојништва на 100 000 жители. Следно, имало 11,96 разбојништва и 1,89 вооружени разбојништва на 100 000 жители. Исто така, во 2016 година имало 426 случаи на одземање моторно возило. Податоците се преземени од статистиката на Министерството за внатрешни работи.

Табела 4. Имотен криминалитет во периодот 2010-2016 година

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Кривични дела кражба	4 896	5 065	5 663	5 530	4 983	4 931	4 716
Регистрирани сторители	2 137	2 127	1 876	1 878	1 974	2 142	2 141
Стапка на 100 000 жители	223,9	231,6	259	252,9	241,2	238	227,4
Кривични дела тешка кражба	13 399	14 465	14 985	15 109	13 110	10 432	10 858
Регистрирани сторители	7 188	6 949	5 446	5 494	4 492	3 568	4 111
Стапка на 100 000 жители	612,7	661,4	685,2	690,9	634,6	503,65	523,6
Кривични дела разбојништво	604	513	469	468	305	278	248
Регистрирани сторители	434	350	355	344	256	290	160
Стапка на 100 000 жители	27,6	23,4	21,4	21,4	14,7	13,42	11,96
Кривични дела разбојничка кражба	51	43	41	39	49	34	39
Регистрирани сторители	61	31	54	53	47	33	47
Стапка на 100 000 жители	2,33	2	1,9	1,8	2,3	1,64	1,89
Кривични дела одземање м. возило	527	487	371	507	542	400	426
Регистрирани сторители	424	389	334	343	263	207	207
Стапка на 100 000 жители	24	22,3	17	23,1	26,2	19,31	20,54

Извор: Министерство за внатрешни работи⁹⁸

Може да се заклучи дека имотниот криминалитет е најзастапен облик на криминалитет во земјата. Една феноменолошка карактеристика на криминалитетот во Република Северна Македонија е дека повеќето од сторителите на кривични дела се сторители на имотни кривични дела, првенствено, провални кражби, кражби, следно разбојништва, разбојнички кражби, итн.⁹⁹ Оттаму, повеќето жртви се жртви на имотен криминалитет. На пример, во 2016 година, стапката на кражби била 227,4 на 100 000 жители, стапката на провални кражби – 523,6, разбојништво – 11,96, разбојничка кражба – 1,89 и одземање моторно возило – 20,54 на 100 000 жители.

⁹⁷ Република Северна Македонија, Народен правобранител, информации за состојбата на децата на улиците во Република Северна Македонија Скопје, февруари 2015
<http://ombudsman.mk/upload/documents/2015/Predmetno%20rabotenje-Informacii/Informacija-Deca%20na%20ulica.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

⁹⁸ https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=1306419884 (Пристапено на: 25.2.2018).

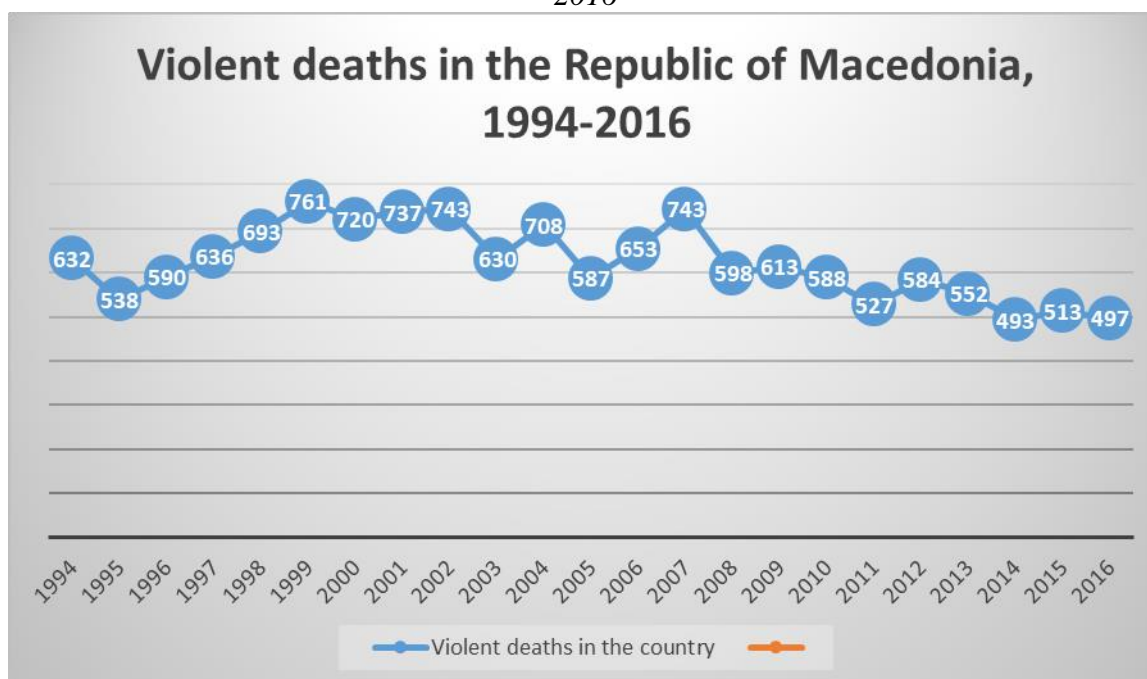
⁹⁹ За повеќе види: Груевска Дракулевски, Александра (2012), „Казнената политика на судовите во Република Северна Македонија во периодот 2007-2011“, Македонска ревизија за кривично право и криминологија, УДК 343, 18 и 19 година, бр.1-2, 2011 / 2012, ISSN 1409-5327, Здружение за кривично право и криминологија, Скопје: „2-ри Август“, Штип. (<http://journal.maclc.mk/2012/09.pdf>) (Пристапено на: 25.2.2018).

Жртви на насилнички криминалитет

Според податоците од Државниот завод за статистика, во 2016 година во Република Северна Македонија имало 497 насилни смртни случаи, што претставува намалување од 3,1 % во однос на претходната година. Насилните смртни случаи изнесуваат 2,4 % од вкупниот број смртни случаи.

Податоците за насилна смрт во Република Северна Македонија за периодот од 1994 до 2016 година се прикажани на графиконот подолу.

Графикон 1. Насилна смрт во Република Северна Македонија, 1994-2016

Извор: Државен завод за статистика.¹⁰⁰

Структурата на насилна смрт според пол, во 2016 година, како и во претходните години, покажува повисоко учество на мажите – 76,1 %. Во вкупниот број насилна смрт, „несреќите“ се рангираат први со 71,2 %, по што следуваат „самоубиства“ со 25,2 % и „убиства“ со 3,6 %. Во категоријата „несреќи“, групата „други надворешни причини за случајна повреда“ доминираат со 26,0 %. Во категоријата „самоубиства“, смртноста предизвикана од „висина, давење и задушвање“ најчесто е со 13,5 %. Доминантната причина за смрт во категоријата „убиства“ е „удар со тап предмет“, што претставува 1,0 % од вкупниот број насилни смртни случаи.^{101/102}

Според податоците на Министерството за внатрешни работи (податоците се однесуваат на сторители на убиства и телесни повреди според Сектор за внатрешни работи (СВР) за периодот 2010-2016 година), може да се заклучи дека повеќето од убиствата се извршени на територијата на СВР Скопје и СВР Куманово, а телесни повреди на територијата на СВР Скопје, СВР Струмица, СВР Штип, СВР Битола, СВР

¹⁰⁰ <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstzenie.aspx?rbtxt=12> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹⁰¹ <http://www.stat.gov.mk/pdf/2017/2.1.17.23.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹⁰² За повеќе види: Lažetić, Gordana Gruevska Drakulevski, Aleksandra (2018). “Victimology and Victims Protection in the Republic of Macedonia” (in print).

Тетово, СВР Охрид и др. Исто така, може да се заклучи дека бројот на убиства во земјата е релативно низок, имено, на пример, во 2016 година имало 0,96 на 100 000 жители, а нивото на телесни повреди изнесувало 10,9 на 100 000 жители.¹⁰³

Жртви на семејно насилство

Во Република Северна Македонија, проблемот со семејното насилство, а особено со насилството врз жените, долго време не го привлекувало вниманието на општествената, научната и стручната јавност. Овој проблем е актуелизиран во 1994 година со задоцнување од најмалку две и пол децении.¹⁰⁴ Во 2004 година, семејното насилство за првпат било инкриминирано во Кривичниот законик на РСМ, со што се напушти гледиштето дека семејното насилство е приватна работа, напротив, таа почна да се сфаќа не само како закана за индивидуалните жртви, туку како закана за општеството во целина. Досега, феноменот на семејно насилство е предмет на научно истражување посветено на утврдување на преваленцата, динамиката, карактеристиките на семејното насилство и утврдување на обемот, манифестациите и ризиците од семејно насилство врз жените, децата и старите лица, како што се: „Националното истражување за семејно насилство“ (2012),¹⁰⁵ „Преваленца на злоупотреба на стари лица“ (2011),¹⁰⁶ „Запоставени и жигосани“ (2009),¹⁰⁷ „Живот во сенка“ (2006)¹⁰⁸ итн.¹⁰⁹

Истражувањата за семејно насилство во земјата го потврдуваат постоењето на речиси сите форми на семејно насилство,¹¹⁰ но неопходно е редовно да се следат, да се собираат статистички податоци и да се спроведуваат истражувања со цел да се утврдат трендовите на сите облици на семејно насилство. Ова е особено важно за нашата земја,

¹⁰³ За повеќе види: *Lažetić, Gordana Gruevska Drakulevski, Aleksandra* (2018). “Victimology and Victims Protection in the Republic of Macedonia” (in print).

¹⁰⁴ Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Северна Македонија – ЕСЕ, Скопје, 2000. <http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/Ostanati/2000/Report%20on%20the%20the%20implemented%20field%20research%20-%20%20Domestic%20Violence.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹⁰⁵ Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагомез, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зајакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/semejno_nasilstvo_anketa.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

¹⁰⁶ Националното истражување, „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања – Скопје, со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011, <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/10/Revija-komplet.compressed.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹⁰⁷ Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Запоставени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања – Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009, [https://www.unicef.org/tfymacedonia/UNICEF_Sexual_Abuse_Study_MK_za_WEB\(1\).pdf](https://www.unicef.org/tfymacedonia/UNICEF_Sexual_Abuse_Study_MK_za_WEB(1).pdf) (Пристапено на: 25.2.2018).

¹⁰⁸ Чачева, В., Фришчиќ, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ – ЕСЕ, Скопје, 2006.

¹⁰⁹ За повеќе види: Груевска Дракулевски, А. (2013): „Семејно насилство во Република Северна Македонија“, Македонска ревија за кривичното право и криминологија, УДК 343, 20 година, број 1, 2013, ISSN 1409-5327, Скопје: „2-ри Август С“, Штип. 109-162, <http://journal.maclc.mk/2013/07.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹¹⁰ Може да се забележат следните видови семејно насилство: семејно насилство врз деца, семејно насилство во блиски односи со возрасни (семејно насилство врз жени и семејно насилство врз мажи), семејно насилство врз постари лица и други форми на насилство меѓу блиските лица.

бидејќи се соочуваме со проблем на непостоење официјални податоци за семејното насилство.¹¹¹

Не е за занемарување фактот дека во Република Северна Македонија, во просек, секоја четврта жена е на некој начин малтретирана од нејзиниот сопруг. Ова е загрижувачки факт од едноставна причина што станува збор за податоци што се истражени и релевантни, но кога на овие 25 % од жените, кои барем еднаш во живот биле жртви на некој вид семејно насилство, ќе се додаде процентот на жените што се дел од „темната бројка“ на овој феномен, постојат навистина загрижувачки заклучоци за вкупниот обем на семејно насилство во нашата земја врз жените. Во Република Северна Македонија, жените се најчести жртви на семејно насилство.¹¹²

Релевантни податоци за семејното насилство, покрај спроведените истражувања, може да се добијат и од *Министерството за внатрешни работи*¹¹³ и од *Институтот за социјални дејности*.^{114/115}

Да заклучиме, секоја држава, па и нашата, има обврска да создаде сеопфатна рамка, политики и мерки за заштита и помош на сите жртви на семејно насилство, да обезбеди поддршка, помош, ефективна соработка на организации и органи надлежни за спроведување на законот, со цел да се усвои интегриран пристап за елиминација на семејното насилство, да придонесе за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жените и промовирање на основната еднаквост меѓу жените и мажите и да се промовира меѓународната соработка во елиминацијата на семејното насилство.

Понатаму, од особена важност е редовно да се следат, да се собираат статистички податоци и да се спроведуваат истражувања со цел да се утврдат трендовите на сите облици на семејно насилство. Ова е особено важно за нашата земја, бидејќи се соочуваме со проблем на недостиг на официјални податоци за семејното насилство.

Неопходно е редовно да се промовираат или да се спроведуваат кампањи или програми за подигнување на свеста за семејното насилство, последиците што ги остава и потребата за негово сузбивање и превенција, особено во соработка со националните институции за човекови права и телата за еднаквост, организациите на граѓанското општество и невладини организации, а особено женски невладини организации.

Лицата чиј предмет на работа се жртви или сторители на сите акти на насилство треба да следат континуирана обука за спречување и откривање семејно насилство, еднаквост меѓу жените и мажите, потребите и правата на жртвите и спречување секундарна виктимизација.

Сторителите на семејно насилство треба да бидат предмет на програми насочени кон усвојување ненасилно однесување во меѓучовечките односи во смисла на спречување натамошно насилство и менување на насилните модели на однесување.

¹¹¹ За повеќе види: Груевска Дракулевски, А. (2013): „Семејно насилство во Република Северна Македонија“, Македонска ревија за кривичното право и криминологија, УДК 343, 20 година, број 1, 2013, ISSN 1409-5327, Скопје: „2-ри Август С“, Штип. 109-162, <http://journal.maclc.mk/2013/07.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹¹² Ibid.

¹¹³ http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/semejno%20nasilstvo.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

¹¹⁴

<http://zsd.gov.mk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%86%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%98%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8/> (Пристапено на: 25.2.2018).

¹¹⁵ За повеќе види: Lažetić, Gordana Gruevska Drakulevski, Aleksandra (2018). “Victimology and Victims Protection in the Republic of Macedonia” (in print).

Посебно внимание треба да им се посвети на жртвите на семејно насилство со цел да се обезбедат соодветна помош, грижа, заштита и поддршка. Жртвите треба да добијат соодветни и навремени информации за достапните служби за поддршка и правни мерки, правно и психолошко советување, финансиска помош, домување, образование, обука и помош за вработување, пристап до здравствени и социјални услуги, засолништа, телефонски линии за помош. Посебно внимание треба да се посвети на заштитата и поддршката на децата што се сведоци на семејно насилство. Секоја држава треба да ги преземе потребните законодавни или други мерки за да ги охрабри поединците да пријавуваат случаи на семејно насилство што во голема мера ќе придонесе за да бидат осудени сторителите, а темната бројка во значителна мера да се намали.

Санкциите за акти на семејно насилство треба да бидат пропорционални на извршените кривични дела, односно со нив да се остваруваат правдата, специјалната и генералната превенција. Понатаму, треба да се преземат мерки за следење или надзор на осудените лица; лишување од родителски права, ако тоа е во најдобар интерес на детето, итн.¹¹⁶

Да заклучиме, превенирањето и сузбивањето на семејното насилство треба да се фокусираат на факторите на ризик на овој феномен.

Заклучоци

Состојбата на виктимологијата во нашата земја не е на задоволително ниво. Кривичноправниот систем е повеќе ориентиран кон сторителите отколку кон жртвите на кривични дела. Во последниве години се спроведуваат истражувања во областа на виктимологијата, но мора да се истакне дека сите спроведени истражувања се парцијални и се занимаваат со специфични групи на жртви, како што се жртви на семејно насилство, жртви на трговија со луѓе и мигранти, деца жртви на физичко, психичко и сексуално вознемирување, жртви на имотен криминалитет, жртви на сообраќајни несреќи, жртви на насилнички криминалитет, деца на улици – жртви и сл. Досега не се спроведени сеопфатни виктимолошки национални или меѓународни истражувања освен истражувањата споменати во трудот.

Во однос на виктимологијата како научна дисциплина во Република Северна Македонија, ќе истакнеме дека на универзитетите, виктимологијата најчесто се изучува како дел од криминологијата, казненото право, казненото процесно право, казненото малолетничко право. Ова е теоретско ограничување, бидејќи виктимологијата и истражувањата во виктимологијата имаат големо значење. Речиси е невозможно да се објасни етиологијата на криминалитетот и деликвенцијата без жртвата на кривичното дело како предмет на интерес и нејзиниот придонес кон криминалот.

Сепак, мора да нагласиме дека активностите и истражувањата на владините и невладините организации, кои се вклучени во поддршката на жртвите и заштитата на жртвите, влијаеја врз многубројните промени во законодавството. Донесени се многу закони, забележано е влијание и врз криминалната политика во земјата во поглед на пропишување построги казни во Кривичниот законик, како и поострување на судската казнена политика кон сторителите на криминалитет и деликвенција; многу владини и невладини организации се вклучени во процесот на поддршка и заштита на жртвите,

¹¹⁶ Види: Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011. <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e> (Пристапено на: 25.2.2018).

особено жртвите на криминалитетот. Посебно внимание им е посветено на жртвите на криминал, и покрај претходната практика, фокусирајќи се само на кривичното дело и на сторителот на кривичното дело. Во легислативна смисла, состојбата со положбата на жртвите, нивните права и заштита има тенденција на унапредување од 2004 година. Постојат нови можности во различни закони што обезбедуваат помош, поддршка и заштита на жртвите. Но, активностите на невладините организации се побројни и поефикасни отколку на државните органи.

Исто така, нема официјални статистички податоци што се фокусираат на обемот и на социо-демографските карактеристики на жртвите и ситуационите карактеристики на виктимизација. Главното ограничување на сите истражувања во врска со жртвите на криминалот е дека тие не ја следат истата методологија за собирање и анализа на податоци, па затоа резултатите се различни. Во блиска иднина, земјата треба да усвои единствена методологија за систематски анализи на жртвите на криминал, воопшто, и особено за специфични видови жртви на одредени облици криминал. Предлагаме официјалното тело за собирање и анализа на податоците да биде Државниот завод за статистика на Република Северна Македонија. Оттука, потребно е унапредување на заштитата на правата на жртвите, нивна поддршка и заштита, спроведување истражувања, итн.

Референци:

Baćanović, Oliver, “Victimization in penal institutions”, “Victimization of prison employees and difficulties in their work”, “Victimization and substance abuse among young people: Results of the ISRD-3 survey (International Survey of Self-Announcement of Juvenile Delinquency)”, “Migrant and refugee crisis - Victimological aspects”, all of which presented at the conferences of the Victimology Society of Serbia. <http://www.vds.rs/index.html> (Пристапено на: 21.2.2018).

Bužarovska – Lažetić, G., Misoski, B., (2011): Restorative aspects of Juvenile Justice in Macedonia. TEME, Časopis za društvene nauke, XXXV, 2, p. 365-383.

Buzarovska, Gordana, Bacanovic, Oliver, Kalajdziev, Gordan, Gruevska-Drakulevski, Aleksandra, Misoski, Boban, Gogov, Bogdanco, Ilic, Divna and Jovanova, Natasa (2014), “Students Views on the Police in the Republic of Macedonia”, Varstvoslovje, Journal of Criminal Justice and Security, Special Issue: Trust and Legitimacy in Policing and Criminal Justice, year 16, number 2014/4, ISSN 2232-2981 (online), ISSN 1580-0253 (print). https://www.fvv.um.si/rV/arhiv/2014-4/03_Buzarovska_et_al.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence, Istanbul, 11.V.2011, <https://www.coe.int/fr/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168008482e> (Пристапено на: 25.2.2018).

Lažetić, Gordana/ Gruevska Drakulevski, Aleksandra (2018), “Victimology and Victims Protection in the Republic of Macedonia” (in print).

The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2016 Report, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/pdf/key_documents/2016/20161109_report_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia.pdf (Пристапено на 15.2.2018).

The Former Yugoslav Republic of Macedonia: Assessment and recommendations of the Senior Experts' Group on systemic Rule of Law issues 2017, Brussels, 14 September 2017 https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/2017.09.14_seg_report_on_systemic_rol_issues_for_publication.pdf (Пристапено на 15.2.2018).

Арнаудовски, Љ. (2013), „Криминологија“, Скопје: „2-ри Август С“, Штип.

Груевска Дракулевски, А. (2013): „Семејното насилство во Република Македонија“, Македонска ревија за кривично право и криминологија“, УДК 343, 20 година, број 1, 2013, ISSN 1409-5327, Скопје: „2-ри Август С“, Штип, стр. 109-162. <http://journal.maclc.mk/2013/07.pdf>. (Пристапено на: 25.2.2018).

Груевска Дракулевски, А. (2016), „Затвор и рецидивизам“, Центар за регионални истражувања и соработка „Студиорум“, Скопје.

Груевска Дракулевски, Александра (2012), „Казнена политика на судовите во Република Македонија во периодот 2007-2011“, Македонска ревија за кривично право и криминологија, УДК 343, 18 и 19 година, бр.1-2, 2011/2012, ISSN 1409-5327, Здружение за кривично право и криминологија, Скопје: „2-ри Август С“, Штип. (<http://journal.maclc.mk/2012/09.pdf>). (Пристапено на: 25.2.2018).

Закон за социјална заштита (Службен весник на Република Македонија бр. 79/2009 од 24.6.2009, 36/2011, 51/2011).

Закон за Јавно обвинителство за гонење на кривични дела поврзани и кои произлегуваат од содржината на незаконското следење на комуникациите, Службен весник на Република Македонија бр. 159/2015.

Извештај од спроведено теренско истражување „Семејно насилство“, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените во Република Северна Македонија – ЕСЕ, Скопје, 2000. <http://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/Ostanati/2000/Report%20on%20the%20the%20implemented%20field%20research%20-%20%20Domestic%20Violence.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

Лажетик – Бужаровска, Г., (2003): „Алтернативи за затворот“, Студентски збор, Скопје.

Националното истражување „Преваленца на злоупотребата на стари лица“, Институт за социолошки и политичко правни истражувања-Скопје со поддршка на Светската здравствена организација, Скопје, 2011. <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2013/10/Revija-komplet.compressed.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

Поповска, Љубинка, Рикаловски, Владо и д-р Виљагоmez, Елизабет, „Извештај од студијата за националната анкета за семејно насилство“, публикација изработена во рамките на Програмата на Обединетите нации за „Зажакнување на националните капацитети за превенција на семејно насилство“, Скопје, 2012, http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/semejno_nasilstvo_anketa.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

Република Македонија, Народен правобранител, информации за состојбата со деца на улица во Република Македонија Скопје, февруари 2015 <http://ombudsman.mk/upload/documents/2015/Predmetno%20rabotenje-Informacii/Informacija-Deca%20na%20ulica.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

Чачева, В., Фришчик, Ј., Мишев, С., „Живот во сенка“, Семејно насилство врз жените, истражувачки резултати, Здружение за еманципација, солидарност и еднаквост на жените на РМ – ЕСЕ, Скопје, 2006.

Чачева, Виолета и Мирчева, Стојанка, „Запоставени и жигосани“, Анализа на состојбата: сексуална злоупотреба на деца, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања – Скопје, со поддршка на Канцеларијата на УНИЦЕФ-Скопје, Скопје, 2009, [https://www.unicef.org/tfymacedonia/UNICEF_Sexual_Abuse_Study_MK_za_WEB\(1\).pdf](https://www.unicef.org/tfymacedonia/UNICEF_Sexual_Abuse_Study_MK_za_WEB(1).pdf) (Пристапено на: 25.2.2018).

US Macedonia 2016 Human Rights Report, <https://www.state.gov/documents/organization/265658.pdf> (Пристапено на 15.2.2018).

Линкови:

<http://ckrm.org.mk/en/home/> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://en.jonsk.mk/> (Пристапено на 15.2.2018).

<http://esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/National%20Strategy%20for%20Protection%20Against%20DV%2008-2011.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://iomskopje.org/home/> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://iomskopje.org/publications/> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://lawreview.pf.ukim.edu.mk/> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://libel.iflry.com/2017/05/bloody-thursday-in-the-macedonian-parliament/> (Пристапено на 15.2.2018).

<http://mhc.org.mk/pages/analysis?locale=en#.Woso44PwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://mhc.org.mk/pages/organization?locale=en> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://mhc.org.mk/pages/projects?locale=en#.WosojYPwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://mhc.org.mk/pages/publications?locale=en#.WospGYPwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://mhc.org.mk/pages/reports?locale=en#.WosoXIPwbIU> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://nacionalnakomisija.gov.mk/en/> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://nacionalnakomisija.gov.mk/mk/%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8-%D0%B8-%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B6%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B0/>

http://ombudsman.mk/EN/national_preventive_mechanism/npm_in_rm.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

http://ombudsman.mk/EN/ombudsman_work/field_of_work.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

http://ombudsman.mk/EN/ombudsman_work/special_reports.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

http://ombudsman.mk/EN/protection_of_children_rights/departement_for_protection_of_children_rights.aspx (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://ombudsman.mk/upload/documents/2015/Predmetno%20rabotenje-Informacii/Informacija-Deca%20na%20ulica.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

<http://svedok.org.mk/mk/record.php?id=1020> (Пристапено на 15.2.2018).

<http://www.balkaninsight.com/en/article/heavy-shootout-disturbs-macedonian-town>; <http://www.bbc.com/news/world-europe-32695909>; <http://www.abc.net.au/news/2015-05-12/macedonia-charges-30-with-terrorism-after-kumanovo-shooting/6461990> (Пристапено на 15.2.2018).

<http://www.balkaninsight.com/en/article/macedonia-calms-down-after-parliament-violence-04-27-2017> (Пристапено на 15.2.2018).

http://www.childresembassy.org.mk/content/pdf/Monitoring%20report%20-%20Megjasi_ENG.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.childresembassy.org.mk/home.nsprx> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.childresembassy.org.mk/WBStorage/Files/Alternative%20reports%20-B5%20format.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.childresembassy.org.mk/WBStorage/Files/Children%27s%20report%20200mm.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/index.php/aboutus.html> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2016/ESE%20monitoring%20Fact%20Sheet.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2016/Pregled%20na%20pravната%20zastita%20-%20voznemiruvanje.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Analysis%20of%20the%20legal%20framework.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/ESE%20Vodic%20za%20trgo%20so%20lugje%20A6%20052017.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/ESE%20Vodic%20za%20sex%20rab%20A6%20052017.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/ESE%20Vodic%20za%20sem%20nas%20A6%2005201.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Findings%20Court%20Monitoring%20_DV.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Overview%20of%20court%20cases.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.esem.org.mk/index.php/biblioteka.html> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/en/about-us/> (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2016/12/Monitoring-na-zakon-za-SN_final.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.lastrada.org.mk/index.php/welcome_en/godisnici (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.lastrada.org.mk/index.php/welcome_en/index (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Guidebook%20THB%20and%20the%20media%20ENG.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Manuel%20on%20the%20work%20of%20the%20sos%20line%20eng.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/monitoring%20handbook%20SRB-ENG.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.lastrada.org.mk/mainarchive/Priracnik%20za%20kontrola%20201107.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mk.undp.org/content/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/en/home.html (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Indikator_i_trgovija.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/operativni_eng.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/Programa_reintegracija_lica.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/standardi%20%20FINAL.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.mtsp.gov.mk/pocetna.nspх> (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mtsp.gov.mk/voninstitucionalna-zashtita-56c8ab2d-ed7f-4dec-82b1-7b61a3ab4b9f-ns_article-dnevni-centri.nspix (Пристапено на: 25.2.2018).

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/Analiza_%20Deca_ulica.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

[http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/NMU%20anketamk%20\[1\].pdf](http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/NMU%20anketamk%20[1].pdf) (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.mvr.gov.mk/analiza/kriminal/31> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.mvr.gov.mk/analiza/soobrakjaj/57> (Пристапено на: 25.2.2018).

<http://www.mvr.gov.mk/profilepage/sektor-za-granichni-raboti-i-migracii> (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/semeljno%20nasilstvo.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/semeljno%20nasilstvo.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/soobrakaj%20final.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

http://www.mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/soobrakaj%20final.pdf (Пристапено на: 25.2.2018).

<http://www.osce.org/mission-to-skopje> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.stat.gov.mk> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.stat.gov.mk/pdf/2017/2.1.17.23.pdf> (Пристапено на: 25.2.2018).

<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstzenie.aspx?rbtxt=12> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstzenie.aspx?rbtxt=12> (Пристапено на: 25.2.2018).

<http://www.stat.gov.mk/Publikacii/2.4.17.11.pdf> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.stat.gov.mk/PublikaciiPoOblast.aspx?id=43> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://www.telegraph.co.uk/news/2017/04/27/protesters-storm-macedonia-parliament-social-democratic-leader/> (Пристапено на 15.2.2018).

<http://zsd.gov.mk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%86%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%98%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8-2/> (Пристапено на: 21.2.2018).

<http://zsd.gov.mk/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%86%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D1%98%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8/> (Пристапено на: 25.2.2018).

<http://zsd.gov.mk/> (Пристапено на: 21.2.2018).

https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=472441971 (Пристапено на: 25.2.2018).

https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=1268663980 (Пристапено на: 25.2.2018).

https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=472441971 (Пристапено на: 25.2.2018).

https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=1306419884 (Пристапено на: 25.2.2018).

https://docs.google.com/spreadsheets/d/13DbLn6WQ288YssjZwhzO6NHw4Kh5_qdWZuN_-6a72ko/edit#gid=472441971 (Пристапено на: 25.2.2018).

<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/macedonia> (Пристапено на: 21.2.2018).

<https://www.justice.gov/eoir/country/macedonia-topical> (Пристапено на: 21.2.2018).

https://www.justice.gov/sites/default/files/pages/attachments/2016/02/25/amnesty-international_2015_full-report.pdf#macedonia (Пристапено на: 21.2.2018).

https://www.justice.gov/sites/default/files/pages/attachments/2016/02/01/hrw_2005_macedonia.pdf (Пристапено на: 21.2.2018).

https://www.nytimes.com/2017/04/27/world/europe/macedonia-parliament-attacked-nationalists.html?_r=0 (Пристапено на 15.2.2018).

<https://www.reuters.com/article/us-macedonia-politics/macedonian-police-fire-stun-grenades-after-protesters-storm-parliament-idUSKBN17T2RZ>; <https://www.theguardian.com/world/2017/apr/27/macedonia-protesters-storm-parliament-and-attack-mps> (Пристапено на 15.2.2018).

<https://www.thefreelibrary.com/Zaev+accuses+government+of+wiretapping+over+20%2C000+citizens+for+years.-a0401907289>; <https://www.nytimes.com/2015/06/22/world/europe/macedonia-government-is-blamed-for-wiretapping-scandal.html> (Пристапено на 15.2.2018).

<https://www.unicef.org/tfyr-macedonia/> (Пристапено на: 21.2.2018).

[https://www.unicef.org/tfyr-macedonia/English_Full_Report_13_WEB\(1\).pdf](https://www.unicef.org/tfyr-macedonia/English_Full_Report_13_WEB(1).pdf) (Пристапено на: 21.2.2018).

<https://www.unicef.org/tfyr-macedonia/resources.html> (Пристапено на: 21.2.2018).

<https://www.usnews.com/news/world/articles/2017-04-30/15-charged-in-attack-on-macedonian-parliament-that-hurt-100> (Пристапено на 15.2.2018).

<https://www.voanews.com/a/macedonian-court-convicts-thirty-three-people-planning-terroristattacks/4097557.html> (Пристапено на 15.2.2018).

www.journal.maclcm.mk (Пристапено на: 21.2.2018).

Prof. Dr. Gordana Lazetic¹¹⁷

Prof. Dr. Aleksandra Gruevska Drakulevski¹¹⁸

VICTIMOLOGY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA

1.01 Original Scientific Article

UDK 343.988(497.7)

Summary

The paper provides a general picture of the state of victimology in the country, as well as a brief analyzes of data related to victims from the official statistics on victimization, as well as, data from victims' surveys. The authors present data for certain groups of victims.

Also, the authors give a brief overview of the cases of violation of the rights of victims, such as the cases of the Special Prosecution Office, the clashes in Kumanovo in "Divo Naselje" and the violence in the Macedonian Parliament ("Bloody Thursday").

The authors of the article conclude that Victimology is a relatively neglected area of criminology in the country. The data are rather scarce, so there is a need for improvements in terms of conducting surveys related to victims, as well as, protection of their rights, support and protection.

Key words: victimology, victimization, victims, victim protection, victim surveys.

¹¹⁷ Professor, University of "Ss. Cyril and Methodius", Faculty of Law "Iustinianus Primus", Skopje, Institute of Criminal Law, Blv. "Goce Delchev" 9 B, 1000 Skopje, Republic of Macedonia. Tel.: +389 71 310 900. Fax: +389 2 3 227 549.

E-mail: gordana2206@gmail.com. (<http://www.pf.ukim.edu.mk/lazhetikj-dr-gordana/>).

¹¹⁸ Associate Professor, University of "Ss. Cyril and Methodius", Faculty of Law "Iustinianus Primus", Skopje, Institute of Criminal Law, Blv. "Goce Delchev" 9 B, 1000 Skopje, Republic of Macedonia. Tel.: +389 70 378 555. Fax: +38923227549.

E-mail: aleksandra_gruevskadrakulevski@yahoo.com. (<http://www.pf.ukim.edu.mk/gruevska-drakulevski-dr-aleksandra/>)